

FAKULTA ARCHITEKTURY VUT V BRNĚ
Ústav interiéru a výstavnictví

Ing. arch. Petra Žalmanová

PROJEKT HANDICAP - „GEMINI“
(Bezbariérový architektonický prostor)

PROJECT HANDICAP - „GEMINI“
(Architectural escape without barriers)

obor: architektura

školitel: Doc. Ing. arch. Jiljí Šindlar, CSc.

opONENTI:

Prof. Ing. arch. Mojmír Kyselka, CSc.
Doc. Ing. arch. akad. arch. Ivan Petelen, CSc.
Ing. arch. Karel Strejc

datum obhajoby:

25. ledna 2000

© 2000 Petra Žalmanová

ISBN 80-214-1628-9

OBSAH

1. SOUČASNÝ STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY	4
2. CHARAKTERISTIKA A CÍLE DISERTAČNÍ PRÁCE	6
3. ZVOLENÉ METODY ZPRACOVÁNÍ	8
4. ZÁVĚRY PRO TEORII, PRAXI A PEDAGOGIKU	10
5. VÝSLEDKY ŘEŠENÍ A ZÍSKANÉ POZNATKY	11
6. SHRNUÍ	14
7. SUMMARY	15
8. PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY	16
9. ŽIVOTOPIS AUTORA	20

1. SOUČASNÝ STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

Problematika architektonických bariér vstoupila u nás do širšího povědomí lidí teprve v posledních několika málo letech, avšak přes veškeré úsilí, které bylo vynaloženo na zlepšení informovanosti společnosti o této oblasti a různé konkrétní příklady řešení, jsou znalosti o této problematice odborné i laické veřejnosti neúplné.

Kulturní země vždy usilovaly o řešení postavení zdravotně postižených lidí ve společnosti a jejich životních podmínek na mezinárodní úrovni, po 2. světové válce, zejména pak od 70. let až do dnešní doby. Podle odhadů OSN žije v dnešním světě více než 600 miliónů zdravotně postižených lidí, ale více než polovina z nich žije ve společnostech, kde jejich zákonná práva nejsou uplatňována.

Organizace spojených národů přijala celou řadu právních dokumentů, které se jednoznačně vyjadřují a zasazují za odstranění nerovnoprávnosti a neplnoprávnosti lidí zdravotně postižených a usilují o jejich plnou integraci do života společnosti. Např. Všeobecná deklarace lidských práv (1948), Charta na osmdesátá léta (1980), Dekáda postižených osob (1993 – 1993), Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením (1993) a další.

V ČR se otázkami zdravotně postižených a řešením bezbariérového prostředí více zabýval jen Svaz invalidů ČSR, nyní Sdružení zdravotně postižených ČR. V roce 1982 přijala Vláda ČR (ČSSR) usnesení č. 241 a v roce 1985 vyhlášku SKVTR č. 53/85 Sb. o obecných technických požadavcích staveb určených k užívání osobami s omezenou schopností pohybu.

Po roce 1989, se změnou společenských podmínek, byly přijaty nové zákonné a koncepční dokumenty a vytvořeny nové systémy zdravotního sociálního pojištění směřující ke snížení důsledků zdravotního postižení. Základními právními dokumenty jsou u nás Ústava ČR a Listina základních lidských práv a svobod. Ministerstvo hospodářství ČR vydalo vyhlášku č. 174/1994 Sb. o obecných technických požadavcích zabezpečujících užívání staveb osobami s omezenou schopností pohybu a orientace, novelizující vyhlášku č. 53/85 Sb. z roku 1985.

Usnesením Vlády ČR č. 151 v roce 1991 byl ustaven Vládní výbor pro zdravotně postižené občany, který v roce 1992 vypracoval “Národní plán pomoci zdravotně postiženým občanům” (NPP), který schválila Vláda ČR usnesením č. 466/1992. V roce 1993 Výbor aktualizoval tento “Národní plán” a vypracoval zásadní dokument “Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení (NPO), schválený Vládou ČR usnesením č. 493/1993, který vychází z Pravidel schválených OSN.

Vypracováním těchto plánů jsme se zařadili mezi země s nejrozvinutější koncepcí státní podpory zdravotně postiženým. V roce 1998 byl schválen usnesením Vlády ČR č. 256/1998 již třetí “Národní plán vyrovnání příležitostí pro občany se zdravotním postižením”, který přebírá formu Standardizovaných pravidel OSN.

V tomto dokumentu je mimo jiné konstatováno, že informovanost osob, které se setkávají se zdravotně postiženými a někdy i znalosti profesionálů, nedosahují dostatečné úrovně. Závažným úkolem je také “zajistit vymahatelnost rovnoprávného postavení občanů se zdravotním postižením a zakotvit veškerá práva a sociálně právní ochranu v souladu s Listinou základních lidských práv a svobod”. V kapitole “Odstraňování bariér” je sice zdůrazněno, že vznik architektonických, orientačních a komunikačních bariér je ve většině případů neopodstatněný a byla schválena novela stavebního zákona, která vyžaduje bezbariérovost občanských staveb, přesto bylo dosaženo jen minimálních výsledků v uplynulém období. Zákon totiž není dostatečně uplatňován. Důležitým úkolem je také zajistit, aby alespoň 10% bytů z celkového počtu státem podporovaných bytů bylo stavěno jako bezbariérové.

Z této analýzy právních dokumentů vyplývá, že úroveň koncepční, normativní i legislativní péče a podpory o zdravotně postižené občany je v naší republice velmi dobrá až nadprůměrná, ovšem praxe, reálný život a naplňování skutečných potřeb handicapovaných lidí jsou často velmi odlišné. Zde se projevuje především nedostatečná osvěta a výchova veřejnosti.

Současný stav v řešení tzv. architektonických bariér je v mnoha případech pouze na úrovni následného řešení problémů, event. v konstatování kvality legislativy, jejímž plněním by teoreticky měla být tato otázka řešena.

Skutečnost je v mnoha případech jiná, a to ne špatnou legislativou, ale stavem kulturního-etického myšlení a jednání člověka. Existence vyhlášek a nařízení je jen jedním z mnoha podmiňujících faktorů napomáhajících řešení.

Architektonická tvorba patří mezi obory lidské činnosti, který vyžaduje týmovou spolupráci mnoha odborníků – specialistů. Těžištěm práce architekta by měla být kvalita prostředí – prostoru, který je vytvářen stavební činností. Mnoho pohledů hodnocení kvality architektonického prostoru je velmi často zkráceno opomenutím jeho nejzákladnějších faktorů, a tím je jeho přístupnost (integrální), uživatelnost, srozumitelnost (ve smyslu přehledné orientace), bezpečnost apod. Dostatečně není také vnímána psychická pohoda, pocit lidské důstojnosti atd. Jen těchto několik faktorů vyvolává celou řadu dalších hledisek v hodnocení kvality architektonického díla.

To vše je třeba chápat jako základní požadavky, ne jen jako nadstavbu či snad dokonce luxus. Řešení architektonického prostoru – prostředí, je proces náročný na schopnost komplexně vnímat všechny požadavky a následně je vyhodnocovat, které

mohou dílo podpořit, nebo naopak degradovat na pouhou účelovou stavbu, spíše tzv. technického charakteru.

Současná doba nabízí obrovské možnosti v řešení architektonických bariér různými způsoby, které jsou většinou odvozovány od finančních možností stavebníků nebo uživatelů.

Velký úkol v řešení této problematiky je v předcházení těmto architektonickým bariérám už v projekčním procesu, tzv. prevenci. To tedy znamená, že architekt ve své práci uplatňuje stávající předpisy, zvyklosti, jak mu ukládá norma či nařízení na zpřístupnění objektu (exteriéru, interiéru) apod., a to jak u staveb nově projektovaných, tak rekonstrukcí.

Důležité je však také hledat nové i netradiční postupy v projektování bezbariérového životního prostředí a prosazovat nová progresivní řešení. Architekt by měl v plné míře zohledňovat zmiňovanou problematiku a tvořivým způsobem do tohoto děje vstupovat. Ve svých návrzích by neměl nikdy opomenout odpověď na otázku, zda prostor, který vytvořil nebo na jehož tvorbě se podílel, je uzpůsobený pro všechny, zda je “vlídný – lidský”. Práci architekta je potřeba chápat jako tvorbu životního prostředí – prostoru, jehož kvalita je výrazem jak jeho profesionality, tak i kulturnosti společnosti.

Současný stav této problematiky má výrazné znaky dané vstupem techniky do každodenního života, což následně může řešit, eliminovat nebo naopak prohlubovat bariéry, kterými je člověk obkloповán, a které svým nezodpovědným konáním vytváří.

V této situaci je každé úsilí, každá práce zabývající se oblastí tvorby životního prostředí bez tzv. architektonických bariér pravděpodobně jednou z cest, jak přispět ke zkvalitnění života vůbec.

2.CHARAKTERISTIKA A CÍLE DISERTAČNÍ PRÁCE

Vytváření bezbariérového architektonického prostoru by mělo být vnímáno jako tvorba “komplexního životního prostředí”, nebo-li životního prostředí pro všechny.

Disertační práce, PROJEKT HANDICAP - “GEMINI”, by chtěla přispět k řešení některých problémů z oblasti plnohodnotného začlenění zdravotně postižených lidí do společnosti a rehabilitaci jejich společenského postavení. Jedná se tedy o vytváření životního prostředí bez bariér, a to jak psychických, tak zejména fyzických (tedy nejen tzv. architektonických) a v neposlední řadě i informačních.

Projekt Handicap - "Gemini" pojmenovává, charakterizuje a analyzuje jednotlivé oblasti dané problematiky jak v rovině myšlenkové – teoretické, kde je pozornost věnována také psychologickým aspektům problému, protože jenom tak jej lze pochopit v celé šíři, tak v konkrétní rovině architektonického řešení při pohybu, orientaci a užívání staveb zdravotně postiženými lidmi.

Rozlišuje a charakterizuje typy postižení, které jsou podstatné, rozhodující pro architektonickou práci. Tzn., že v práci jsou zohledněny potřeby a hlediska osob se sníženou schopností pohybu a orientace, tedy tělesně a smyslově (zrakově, sluchově) postižených atd., a naznačeny možné způsoby řešení vnějšího a zejména vnitřního prostoru –interiéru.

Zároveň chce ukázat některé nové přístupy při navrhování staveb, založené na tzv. integrální přístupnosti, což znamená, že všechna opatření vedoucí k zpřístupnění a užívání prostředí vytvořeného výstavbou zvyšují kvalitu staveb - prostředí pro všechny lidi.

Jedním z cílů disertační práce je směřování vývoje problematiky architektonických bariér k co nejjasnějšímu vymezení spektra základních faktorů ovlivňujících práci architekta v této oblasti. Je nezbytné posunout horizont vnímaných informací směrem k důslednému využívání nových technologií, konstrukcí, materiálů, právě v této oblasti architektonické tvorby, a to minimálně na úroveň srovnatelnou s jinými oblastmi lidské činnosti (např. v automobilovém průmyslu – ilustrační příklad). Skutečností je, že tendence současného vývoje směřují k výraznému prosazení nových technických zařízení využívající i špičkovou počítačovou techniku v individuálních kompenzačních pomůckách (např. tzv. dynamické protézy, funkce některých orgánů atd.), jež mohou výrazně měnit možnosti člověka, postiženého nemocí nebo úrazem. Umožňují také zvládnout situace, které byly dříve hodnoceny jako tzv. architektonické bariéry.

Svým způsobem se jeví jako málo účinné definování stávajících materiálových, technických možností apod., není-li vytvořen systém logického zařazení této problematiky do profesionální práce mnoha odborných pracovišť, kde významné místo – uplatnění má právě architektonická tvorba. Jedním z předpokladů umožňujících řešení různých situací v této oblasti, je mít co nejvyspělejší materiální a technologickou základnu, technické prostředky. Druhou zásadní podmínkou je potom schopnost tyto možnosti uplatnit v reálném životě, což souvisí s pocitem zodpovědnosti, vyplývající z profese, za kvalitu životního prostředí.

Z mnoha oborů lidské činnosti lze získat impulsy a náměty, které můžeme uplatnit v oblasti "kompenzace" tzv. handicapu. Dnešní technologie, poznatky vědy a techniky umožňují aplikování dříve zcela netušených, neznámých řešení, s nimiž budeme zcela jistě velmi brzy pracovat. Např. různé elektronické systémy (implantáty), čipové identifikační jednotky atd.

Disertační práce chce na tyto možnosti upozornit a nabídnout některá řešení, event. tyto prezentovat formou realizovaného experimentu.

V práci jsou sledovány tyto cíle:

- shrnutí a vyhodnocení získaných poznatků z oblasti tzv. architektonických bariér a na tomto základě udělat korekce a doplnění norem, pojmenování kategorií,
- pokusit se o komplexní pohled na zkoumanou problematiku, který by eliminoval určité, velmi časté vytrhávání jednotlivých problémů ze souvislostí,
- v logických souvislostech vysvětlit obsah slova “bariéra”, “handicap”, a tím pomoci ovlivnit myšlení lidí, etiku společnosti,
- upozornit na problémy, které vznikají při projektování, výstavbě a rekonstrukcích, dát projektantům podněty pro řešení bezbariérového prostředí,
- nabídnout nové přístupy, řešení vnitřního architektonického prostoru pro postižené občany, včetně zařízení mobiliáře a kompenzačních pomůcek,
- vyhodnocení realizovaného experimentu tzv. “obrácené integrace” (potvrzení teorie) a poznatků z oblasti speciální pedagogiky a tyto poznatky zobecnit – “Projekt Gemini”,
- možnost využití získaných poznatků pro výuku architektů, stavebních inženýrů, projektování a realizaci staveb, event. prosazení získaných informací do výuky i na jiných typech škol (včetně základních),
- rozšíření teoretických poznatků v oblasti výzkumu, řízení,
- naznačit nové možnosti v chápání zásad pro navrhování staveb, které ekonomicky neznemožní jejich realizaci, ale postiženým pomohou zapojit se do aktivního života a ostatním usnadní jejich užívání.

3. ZVOLENÉ METODY ZPRACOVÁNÍ

Disertační práce je koncepčně zpracována do jednotlivých kapitol, které vytváří informační bloky sestavené na základě analyticky vyhodnocených informací a poznatků. Tyto jsou řazeny do logických celků umožňujících vytvoření představy o možnostech řešení tzv. architektonických bariér.

Základ práce tvoří analýza současného stavu, stávajících i nových řešení v této oblasti u nás a v zahraničí. Informace jsou čerpány zejména ze:

- studia dostupné odborné literatury české i zahraniční, článků a sborníků z konferencí,
- srovnání našich a zahraničních norem a vyhlášek,
- studijních materiálů a poznatků z krátkodobých stáží a odborných exkurzí v zahraničí (Švýcarsko, Rakousko, Anglie) a u nás (Kociánka, Jedličkův ústav, ústav ve Střelcích u Brna, Střední školy nevidomých v Pisárkách, Jánské Lázně, Hrabíně, ...),
- z odborných mezinárodních seminářů a výstav (MEFA – Rehaprotex),
- z dílčích výsledků práce na výzkumném úkolu “Projekt Handicap” na Ústavu interiéru a výstavnictví,
- z konzultací s odborníky (speciální pedagogové a vychovatelé, pracovníci Mety, Tyfloservisu) a konkrétní práce na “Projektu Gemini”.

Aplikací závěrů analýzy se stal realizovaný projekt Střední internátní rodinné školy Gemini v Brně – Lesné, jehož základem je tzv. obrácená integrace. Tento experiment vznikl na základě vyhodnocení současného stavu problematiky laickou i odbornou veřejností.

Jednou ze specifických informací je ověřený poznatek, že se velmi často stává bariérou člověk sám sobě. Vzhledem k jeho problémům, které musí každý den znovu a znovu řešit, vzniká jistá forma izolace a vytváření schémat, zejména komunikačních, které posléze vytváří bariéry ve zcela jiné rovině než jsou ty, které lze zvládnout různými technickými pomůckami.

Současné možnosti často skloňovaného pojmu “integrace” postižených lidí jsou někdy velmi problematické, a tak byl aplikován obrácený model. Do prostředí uzpůsobeného potřebám zdravotně postižených dětí jsou přijímány děti zdravé. Ideálním prostředím pro vytváření nových komunikačních vazeb je škola, proto byl projekt Gemini realizován ve školském zařízení, které je součástí sídlištního komplexu v Brně – Lesné. Zde byly mnohé z teoretických předpokladů ověřovány v praxi. Na základě takto získaných poznatků a jejich následným vyhodnocením bylo možné přikročit k syntéze a vyvodit mnohé zobecňující závěry, event. doporučit možné způsoby řešení.

Tento projekt lze považovat za zásadní s perspektivou, která může ovlivnit užívané schéma v řešení tzv. architektonických bariér, a to nejen ve zcela konkrétních situacích, ale i obecně.

4. ZÁVĚRY PRO TEORII, PRAXI A PEDAGOGIKU

Jakým způsobem a kterým směrem by měly být koncipovány základní orientační body v řešení tématu handicap – tzv. architektonických bariér se pokouší odpovědět zpracovaná disertační práce.

Na základě vyhodnocení dosavadních studií a dílčích informací řešené problematiky dostupných v daných společensko-ekonomických podmínkách v jednotlivých evropských zemích (Rakousko, Anglie, Švýcarsko, Holandsko atd.), u nás a z experimentálního pracoviště Střední rodinné školy Gemini vyplývá, že bude třeba zpracovat tyto úkoly:

- každou novou stavbu, každý prostor uměle vytvářený člověkem vždy navrhovat z pohledu uživatele (návštěvníka) s rozličnými potřebami a tedy i s tzv. handicapem,
- důsledně doplnit stavby a již stávající životní prostředí vytvářené stavební činností o systémy kompenzující tzv. architektonické bariéry,
- usilovat o vnímání problematiky bezbariérovosti širokou veřejností jako zcela normální přirozenou součást života, kterou užívají všichni, a která zvyšuje obecnou kvalitu architektonického prostoru – prostředí,
- vytvořit podmínky pro běžnou komunikaci zdravotně postižených lidí nejen v uzavřených skupinách, ale zejména s veřejností a tím měnit přetrvávající předsudky ve vztahu k tzv. handicapovaným. Tato oblast se týká základů mezilidských vztahů a společenského vědomí, které následně ovlivňují pohled na tuto problematiku.
- do učebních a studijních osnov škol začlenit základní informace o problematice lidí zdravotně postižených a tím i architektonických bariér.

Další směr vývoje se bude výrazně orientovat do oblasti aplikace “kosmických” technologií do reálného života:

- vytvořit ekonomické podmínky pro realizaci konstrukcí a technologií kompenzujících tzv. architektonické bariéry (obecně handicap),
- důsledné využívání poznatků vědy a techniky v životě člověka,
- vytvořit systémy umožňující aktualizaci a zpřístupnění nových technologií a mezinárodních informačních systémů, umožňujících spolupráci lidí zdravotně postižených (dle jejich možností),
- zajistit ve zdravotnictví důstojné zabezpečení podmínek pro lidi potřebující řešit tzv. handicap (kompenzační pomůcky, rehabilitační programy atd.),

- věnovat patřičnou pozornost navrhování vnitřního vybavení staveb občanských, výrobních a bytových, včetně speciálního mobiliáře, detailů a pomůcek, a to nejen z hledisek technických, funkčních, ale i kvalitního designu (tzv.oblast sociálního designu),
- využít nově získané poznatky ve výuce architektů, stavebních inženýrů, v teorii, projektování i realizaci staveb.

Disertační práce je zpracována jako souhrn poznatků a námětů z dané problematiky, které nemají nabízet zcela hotová řešení, ale uvádí některé možné směry a přístupy v řešení zkoumané oblasti. Práce je koncipována jako základ pro další rozpracování tohoto specifického oboru architektury.

Závěrem je třeba konstatovat, že téma architektonických bariér není záležitostí individuální, ale vysoce společenskou. Každý člověk má svou výjimečnou cenu pro společnost, své jedinečné schopnosti, které by měl mít možnost nabídnout ostatním.

5. VÝSLEDKY ŘEŠENÍ A ZÍSKANÉ POZNATKY

Vytváření architektonického prostoru nebo obecněji životního prostředí bez bariér (fyzických, psychických, informačních, atd.), je závažným a náročným úkolem, který ve svých důsledcích odráží skutečný reálný obraz o naší demokratické společnosti. Jedná se tedy o tvorbu komplexního - harmonického životního prostředí pro všechny.

Hodnocení současného stavu dané problematiky je nutné chápat v kontextu širších souvislostí a poznaných skutečností, kterými se disertační práce zabývá. Téma architektonických bariér není zcela nový fenomén. Je zde od nepaměti jen jeho vnímání a řešení je někdy důslednější nebo naopak opomíjené. Dnešní doba téma handicap vnímá jako velmi aktuální, avšak ne vždy ve své komplexnosti a obecné rovině.

Člověk se svým konáním dostává do situace, kterou bude dříve či později nucen řešit, vzhledem k tomu, že se jedná o problém existenční. Stálé zvyšování tlaku na přírodu, na energetické zdroje světa na němž žijeme, představuje jeho stále vážnější ohrožení. Je víc než jasné, že již dnes člověk stojí před rozhodnutím, bude-li v této cestě pokračovat s pocitem, že ovládá přírodní zákony atd., nebo si uvědomí, že je součástí přírody, jejich procesů a s pokorou se bude snažit chránit to, co ještě zbývá.

Zásadním zlomem se stalo, je-li to tak možné říci, poznávání kosmického prostoru a s tím související uvědomění křehkosti života na této Zemi a zároveň nesmyslnosti snažení mnoha jedinců ovládat druhé. Ostatně v tomto rozporu žije lidstvo odnepaměti.

Tato úvaha může zdánlivě vypadat jako nesmyslná a naivní, nemající s danou problematikou nic společného. Skutečnost je však jiná. Práce architekta by snad měla vždy v sobě mít jistou míru prolínání čistě racionálního myšlení se světem fantazie, inspirované poznanou realitou. Architektura by tedy mohla nabízet víc než pouhé vyřešení úkolu technickými prostředky dostupnými v daném okamžiku. Právě uvědomění si širších souvislostí, umožňuje vytváření hodnotového systému ve vertikální rovině, a tak definovat význam jednotlivých stupňů - dějů v této pomyslné vertikále nezbytné pro život. Více než důležité je pochopit, že existence každého z nás je podmíněna existencí přírody, kterou musíme respektovat jako určující faktor našeho života - přežití.

Tak jako je snahou člověka být úspěšný, zdravý, atd., je snahou přírody zachovávat rovnováhu. V tomto smyslu přestává být zajímavé jak je kdo bohatý, ale jakým je přínosem pro ostatní - ve využití svých schopností, nadání apod., neboť každého člověka je třeba brát jako jedinečnou tvůrčí osobnost, který může být druhým prospěšný. Tak se postupně dostáváme k podstatě problematiky, která tvoří základ disertační práce.

Rozvoj vědy a techniky stále více ovlivňuje život člověka. Nová média, informační prostředky atd, zásadně zkracují vzdálenosti mezi lidmi. Dnes může člověk s omezenou pohyblivostí komunikovat z prostředí svého domova s lidmi na druhé straně Zeměkoule a bezdrátově ovládat různé systémy, které by dříve tvořily tzv.architektonické bariéry. Tento zásadní posun by měl být výrazněji vnímán a stát se novým úhlem pohledu nejen na tuto řešenou problematiku.

Kosmický výzkum umožňuje vědecké poznatky využívat v běžném životě. Kdokoli z nás v případě potřeby již běžně používá různé pomůcky a prostředky usnadňující život, aniž bychom si tuto skutečnost uvědomovali (např.brýle, naslouchadla, zubní náhrady, různé protézy končetin, kloubů, ...), nebo implantáty a to od tzv.kosmetických, až po funkční (regulátor srdečního rytmu, čipy umožňující identifikaci pohybu jejich nositelů v prostoru, atd.) vložené do těla nebo využívané ambulantně. Obrovské množství lidí se dnes a denně stává součástí systémů mezinárodních počítačových sítí. Tyto skutečnosti při správném vyhodnocení mohou velmi podstatně změnit možnosti každého jedince a tak mu nabídnout co největší zhodnocení jeho zcela individuálních schopností či znalostí. Tím by také mohla být odstraňována diskriminace v oblasti uplatnění a zaměstnávání zdravotně postižených lidí.

Základem disertační práce je hledání nového prostoru pro každého z nás, prostoru, který je zvladatelný - přístupný i pro lidi, jež mají jakékoliv problémy s komunikací, pohybem, vnímáním apod.

Současný stav problematiky architektonických bariér je z velké části jen v poloze pouhého popisu stavu věcí, event.jejich následného řešení různými technickými prostředky a způsoby. Vytváření nových možností modelovaných zcela

individuálně ku prospěchu člověka je zatím strategie stále málo, nebo vůbec, využívána.

Disertační práce je zpracována nejen jako chronologické řazení informací (zejména typologických a dispozičních) z jednotlivých oblastí života zdravotně postižených lidí, doplněné o aktuální znalosti v oblasti architektonického prostoru - prostředí bez bariér, ale jako systém informací a poznatků, umožňujících vytváření nových způsobů řešení této problematiky, které mají co nejvíce využívat výsledků vědy a techniky. Cílem by mělo být důstojné zhodnocení života každého jedince.

Architektonická tvorba jistě patří mezi jeden z nejvýznamnějších oborů lidské činnosti, neboť vytváří prostor pro seberealizaci člověka, vyžaduje však také veliké spektrum znalostí z různých oblastí.

Architekt by měl vytvářet impulsy pro hledání nových řešení, sestavovat týmy odborníků a definovat cíle zkoumané problematiky, kterou nelze uspokojivě vyřešit bez interdisciplinárního přístupu - spolupráce mnoha specialistů. Jinými slovy, je třeba v každém projektu plně respektovat požadavky na kvalitní životní prostředí a tyto stále aktualizovat na základě nejnovějších poznatků. Není možné zásadně omezovat život zdravotně postižených lidí prostředím, které je bariérové. Je tedy nezbytné posunout hranice v chápání této problematiky směrem od diferencování typů zdravotního postižení člověka atd., k optimálně přizpůsobenému tzv.integrálně přístupnému životnímu prostředí, dle požadavků uživatele, i když tyto mohou být velmi specifické.

Disertační práce má nabídnout směry možného řešení na základě analytických studií ověřených v experimentálním pracovišti - ve střední škole pro tělesně postiženou mládež Gemini v Brně - Lesné, která funguje na principu tzv.obrácené integrace. Na základě zhodnocení 6-ti leté existence této školy je možné zodpovědně konstatovat, že se jedná o jednu z úspěšných reálných cest, jak měnit zažitá schémata a uplatňovat nová řešení v této specifické problematice. V této souvislosti je třeba znovu zdůraznit nutnost důsledného vnímání širších souvislostí, neboť řešením není jen zvládnutí "vnějšího" prostoru, v němž se člověk pohybuje, ale prostoru "uvnitř" člověka, který limituje jeho vlastnosti a schopnosti reagovat na svět, kterým je obklopen. Tyto zdánlivě filosofické (zobecňující) úvahy mají svůj reálný základ ověřený v konkrétních situacích.

Ve své podstatě se tak nejedná jen o bariéry tzv.architektonické, ale o bariéry v lidech a mezi lidmi, které musí být překonávány s nezdolnou trpělivostí a profesionalitou. Tzn., že větší odbornost by měla znamenat také větší úsilí v prosazování těchto myšlenek v každodenním životě, včetně osvěty.

Tyto zdánlivě nereálné požadavky jsou běžnou skutečností v mnoha vyspělých zemích, kde např.architektonické bariéry jsou řešeny zcela automaticky jako jedny z požadavků na kvalitní životní prostředí vytvářené výstavbou a netvoří ani

samostatnou specifickou problematiku. Jedná se o jiný postoj, který má své historické a vývojové kořeny. Tyto příklady jsou jako typické uváděny v literatuře a v materiálech disertační práce.

Potřeba překonávat navyklé způsoby, formy chování a vést společnost k odstranění předsudků a vytváření podmínek pro plnou integraci zdravotně postižených je velkým úkolem nejbližší budoucnosti.

6. SHRNU TÍ

Téma disertační práce se zabývá problematikou tzv.architektonických bariér, to v souvislostech, které výrazně limitují kvalitu architektonického díla, nebo v obecné rovině kvalitu životního prostředí.

Řešení architektonických bariér bývá velmi často redukováno na pouhé konstatování, jakými technickými prostředky, event.legislativními nástroji je možné nebo vhodné řešit tzv.architektonické bariéry.

Toto téma je stále více aktuální zejména tam, kde lze využívat poznatky vědy a techniky v reálném životě.

Historie vývoje této problematiky v našich zemích dokladuje tradici v cílených snahách tuto oblast řešit. Příkladem je Jedličkův ústav v Praze, Ústav sociální péče v Brně na Kociánce, Ústav sociální péče v Liberci.

V současné době je možné využívat mnoha nových technických a vědeckých řešení. Vše souvisí s pochopením významu problematiky tzv.architektonických bariér, a to zejména těmi, kteří zásadně ovlivňují tvorbu životního prostoru - prostředí.

Jedním ze způsobů, jak prokázat aktuálnost a nová řešení, umožňující i změny v myšlení lidí, se stalo vytvoření experimentálního pracoviště, kterým je Škola pro tělesně postiženou mládež v Brně - Lesné - GEMINI, kde byl ověřen model tzv. "obrácené integrace".

Toto řešení (mimo architektonické, designérské atd.), umožnilo ověřit reálnost změny v chápání této problematiky. Systém obrácené integrace nabídl příležitost relativně zdravým žákům navštěvovat školu, ve které studují žáci s různým stupněm postižení, tzv.handicapu. Tento experiment se ukázal jako jedno

z výrazně pozitivních (v některých situacích snad téměř optimálních) řešení.

Dále je obsahem disertační práce systém informací využitelných pro pedagogickou práci a ateliérovou tvorbu studentů na vysokých školách.

Součástí disertační práce jsou TV filmy, včetně filmových studijních materiálů, diapozitivy s tematikou handicapu atd., které jsou určeny nejen odborné veřejnosti.

Cílem práce je také naznačit možnosti v řešení architektonických bariér, nebo-li přístupu obecně k tvorbě tzv. komplexního životního prostředí po roce 2000.

7. SUMMARY

This dissertation work deals with problems of so-called architectonic barriers in circumstances which considerably limit the quality of architectonic work or quality of environment in general.

Solution of architectonic barriers is often reduced to the very statement what technical facilities or legislative implements are possible or suitable for solving so-called architectonic barriers.

This subject is more and more topical especially in where it is possible to use knowledge of science and technic in real life.

The history of evolution of this problems in this country demonstrates tradition in effort to solve this sphere. We mention for instance Jedličkův ústav (Jedlicka's home) in Prague, Ústav sociální péče (Social work home) in Brno in Kocianka and Ústav sociální péče (Social work home) in Liberec.

At the present time we can use a lot of new technical and scientific solutions. Everything is related to understanding problems of so-called architectonic barriers especially by people who influence formation of environment essentially.

The way to demonstrate topical relevance and potential solution which can transform people's mind is building up the experimental workplace – School for handicapped young people in Brno-Lesná, GEMINI – where model of so-called “inverse integration” has been verified.

This solution (besides architectonic, designer and other aspects) allows verifying the contingent change in understanding these problems. System of inverse integration enables relative healthy students to attend the school for students with various levels of handicap. This experiment seems to be one of feasible (in some situations it may be almost optimum solution).

This dissertation work also includes system of information utilizable for pedagogical work and student's atelier-production at universities.

Parts of dissertation work are TV films inclusive film educational materials, slides in relation to handicap and other materials intended not only for specialists as well.

The aim of the work is also to outline possibilities of solving architectonic barriers or to put it differently of general approach to creation of complex environment after year 2000.

8. PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Axman, Š. a kol.: časopis Ejhle cesta, 1/1994 a Občasník MY, 1/1998
- [2] Batík, S., Vodičková, E.: Typologie obytných budov, VUT Brno, 1983
- [3] Brzák, M., Netscher, J.: Architektonické bariéry – jejich odstraňování, Praha, 1989
- [4] Bauten der Gesundheitswesens, Harald Deihmann, 1972, NSR
- [5] Čálek, O.: Jak pomoci při oslabení nebo ztrátě zraku, UV SI v ČSR, Praha, 1987
- [6] ČSVTS: Aplikace vyhlášky č. 53/85 Sb. – Bezbariérové stavby. Sborník přednášek, Praha, 1989
- [7] ČSVTS: Zajišťování přístupnosti a užívání občanských a bytových staveb pro osoby s omezenou schopností pohybu, Sborník přednášek, Brno, 1987
- [8] ČSVTS: Architektonická tvorba bezbariérového obytného prostředí, Sborník přednášek, Bratislava, 1988
- [9] Dudr, V., Lněnička, P.: Metodické poznámky k vytváření podmínek pro samostatný a bezpečný pohyb nevidomých a slabozrakých lidí, Česká unie nevidomých a slabozrakých, Praha, 1995
- [10] Dlabal, S., Kittrichová, E.: Nábytek, člověk, bydlení, ÚBOK, Praha, 1980
- [11] Evropská příručka pro přístupné prostředí vytvářené výstavbou, Nadace ABF, Praha, 1995 (orig. Holandsko, 1990)
- [12] Filipiová, D.: Život bez bariér (projekty a rekonstrukce), Grada, Praha, 1998
- [13] Franěk, J. a kol.: Podej ruku, časopis Mladý svět 2/96, str. 6 – 21
- [14] Handicapped in the City – materiál ke světovému kongresu, Göteborg, 1984
- [15] Hruška, J. a kol.: Komplexní systém výchovně-vzdělávací péče o tělesně postižené děti a mládež, grantový úkol, VÚPed, Praha, 1994
- [16] Křivánková, A.: viz 15 - Specifické problémy předprofesní přípravy tělesně postižené mládeže
- [17] Jesenský, J.: K řešení architektonického prostoru a detailu z hlediska zrakově postižených, ČSVTS, Brno, 1987
- [18] Jesenský, J.: Základní východiska pro bezbariérové projektování

- z hlediska možností a potřeb zrakově postižených, studie, Praha, 1989
- [19] Kábele, F.: Ideály a realita v integraci postižené mládeže, In: Speciální pedagogika, r. III, 1992/1993
- [20] Koula, J.E.: Moderní bytový interiér, Merkur, Praha 1976
- [21] Kracík, J.: Kapitoly ze somatopedie, skripta UK, SPN, Praha, 1983
- [22] Krasický, A.: Občanské stavby – stavby pro výchovu, vzdělání a kulturu, VUT Brno, 1984
- [23] Kulka, J.: Osobnost handicapovaného člověka, In. Speciální pedagogika, r. II, 1991/1992
- [24] Lanč, J.: Právo a bezbariérové řešení staveb, ABF Praha, 1995
- [25] Maxa, M.: Katalog výrobků pro stavební část staveb. Vybavení objektů pro tělesně postižené, 9/86, ČSVA Praha, 1986
- [26] Maxa, M.: Soubor informačních listů, Sdružení pro životní prostředí zdravotně postižených v ČR, 1991
- [27] Maxa, M., Mihula M., Skopec, J., Zapletalová, J.: Stavby bez bariér – výstavba pro osoby se sníženou schopností pohybu, Praha, 1992
- [28] Maxa, M., Skopec, J. a spolupracovníci: Stavby bez bariér pro osoby se sníženou schopností pohybu a orientace, Sdružení pro životní prostředí zdravotně postižených v ČR, 2. upravené vydání, Praha, 1994
- [29] Neufert, E.: Bauentwursflehre, Vieweg, Wiesbaden, 1992
- [30] Pisařík, J.: Handicap architektonické tvorby, FA VUT Brno, 1989
- [31] Raschko, B.B.: Housing interiors for the disabled and elderly, New York, 1982
- [32] Sedláček, J.: Bydlení důchodců a invalidů, VUT Brno, 1986
- [33] Souček, J.: Z rukopisného odkazu (články k problematice ztráty zraku a osobnosti nevidomého), Společnost nevidomých a slabozrakých, Achát, 1992
- [34] Stavby a zdravotně postižení, ABF Praha, Sborník přednášek, Praha, 1993
- [35] Světový program činností týkající se postižených lidí – “Handicap”, OSN, 1982
- [36] Sternhorn, A.: Bauen für Behinderte und Betagte, Stuttgart, 1984, SRN
- [37] Hahn, N.: viz 36 – Psychosoziale Aus und Nebenwirkungen der Behinderung
- [38] Tempest, L.: Environmental design for disabled people, England, 1990, pp. 175 – 183
- [39] Vančurová, E.: Požadavky na vybavení bytu z hlediska vývojové psychologie, ÚBOK, Praha, 1976
- [40] Watermannová, G.: Barvy pro váš byt, Ikar, Praha, 1994

- [41] Weiss, J.D.: Better Buildings for the Aged
- [42] Žižková, L., Štefan, F.: Povídání nejen o bydlení občanů tělesně postižených, časopis Domov 5/91, s. 15 – 27
- [43] Soubor zahraničních a českých firemních propagačních materiálů na různé výrobky a kompenzační pomůcky pro lidi zdravotně postižené
- [44] Výběr z odborných časopisů a periodik (Vozíčkář, Perspektiva, Paraple, ..)

Právní dokumenty:

- [45] Charta na osmdesátá léta, účelový tisk Federace zdravotně postižených, Praha, 198
- [46] Úmluva o právech dítěte, zákon ČSFR, č. 22/91 Sb. ze dne 8.4.1991
- [47] Všeobecná deklarace lidských práv, Společnost pro lidská práva, Praha, 1968
- [48] Národní plán pomoci zdravotně postiženým občanům, Dokument schválený vládou ČR č. 466 ze dne 29.6.1992, Sdružení zdravotně postižených v ČR, Praha, 1992
- [49] Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení, Dokument schválený Vládou ČR č. 493 ze dne 8.9.1993, Sdružení zdravotně postižených v ČR, Praha, 1993
- [50] Národní plán vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením, Dokument schválený Vládou ČR č. 256 ze dne 14.4.1998, Sbor zástupců organizací zdravotně postižených, Praha, 1998

Vyhlášky:

- [51] Vyhláška SK VITR č. 53/85 Sb. O obecných technických požadavcích užívání staveb osobami s omezenou schopností pohybu
- [52] Vyhláška Ministerstva hospodářství (15.8.1994): Obecné technické požadavky zabezpečující užívání staveb osobami s omezenou schopností pohybu a orientace (Sb. z. č. 174/1994)
- [53] Vyhláška Ministerstva životního prostředí SR 192/1994 O všeobecných technických požadavcích na stavby užívané osobami s omezenou schopností pohybu

Normy:

- [54] American National Standards Institute Inc. "Specifications for Making Buildings and Facilities Accessible to, and Usable by, the Physically Handicapped", New York, 1980
- [55] BS 5619: Code of practice for the design of housing for the convenience of disabled people, 1978, British Standards Institute
- [56] BS 5588: Code of practice for means of escape for disabled people, 1988, British Standards Institute
- [57] DIN 18024: Bauliche Massnahmen für Behinderte und alte Menschen

im öffentlichen Bereich- Planungsgrundlagen, DDR, 1974

- [58] DIN 18025: Barrierefreie Wohnungen – Wohnungen für Rollstuhlbenutzer, Planungsgrundlagen, BRD, 1993
- [59] Mezinárodní norma ISO
- [60] Norm SN 521 500 mit Leitfaden, “Behinderten gerechte Bauen”, Schweiz, 1989, Schweizerischer Invalidenverband SIV, Olten
- [61] ÖNORM B 1600, Barrierefreies Bauen Planungsgrundsätze, 1994
- [62] ÖNORM B 1601, Spezielle Baulichkeiten für behinderte und alte Menschen Planungsgrundsätze, 1994
- [63] UNESCO: Designing with care, Adaptation of the Environment for Disabled Persons, Spojené národy, 1983
- [64] UNESCO: Education for All, Bulletin UNESCO, 1989

9. ŽIVOTOPIS AUTORA

Příjmení: Žalmanová
Jméno: Petra
Titul: Ing. arch.
Datum narození: 4.6.1967
Místo narození: Brno
Národnost: česká
Vzdělání: 1973 - 1981 Základní škola Kounicova ul. "68, Brno
1981 - 1985 Gymnázium Slovanské nám. 7, Brno
maturita 28.5.1985
1985 - 1991 Fakulta architektury VUT Brno
Studium ukončeno státní zkouškou 10.12.1991
Diplomová práce: Architektonická studie interiérů
rodinné školy, ÚSP Kociánka
1992 - Interní PGS na FA VUT Brno, Ústav interiéru a
výstavnictví
1994 - Odborná asistentka na Ústavu interiéru a
výstavnictví
1994 - Změna PGS z interní formy na externí
Znalost jazyků: němčina, angličtina